

Яцкевіч, З Радавод Адама Ганорыя Кіркора ў святле новых архіўных дакументаў / З. Яцкевіч // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. Вып. 2 / Рэдкал.: С. М. Ходзін (адказ. рэд.) і інш. – Мн.: БДУ, 2005. – С. 84–89.

З. Яцкевіч

Радавод Адама Ганорыя Кіркора ў святле новых архіўных дакументаў

Вядомы беларускі гісторык, археолаг, этнограф, літаратуразнаўца і выдаўца Адам Ганоры Карлавіч Кіркор добра ведаў гісторыю свайго роду. Старажытныя каралеўскія прывілеі і іншыя дакументы захоўваліся ў іх ажно з XVI ст. Гэтыя крыніцы, а таксама родавыя паданні, даследчык неаднаразова выкарыстоўваў у сваёй навуковай дзейнасці.

Магчыма, гэта вельмі моцна паўплывала на лёс і творчасць Адама Кіркора. Нягледзячы на тое, што пра славу тага вучонага як пры жыцці, так і пасля смерці было напісана шмат прац, у тым ліку і біяграфічнага характару, да сённяшняга дня няма пэўнасці нават з датай ягонага нараджэння. Тое самае можна сказаць і аб генеалогіі роду, якая мае таксама шмат белых плямаў і нават асобныя вядомыя факты малазнаёмы шырокаму колу чытачоў. Наогул, прозвішча Кіркор, пэўна, мае цюркамоўнае паходжанне. Кір, кыр або кырк па-турэцку ці татарску азначае сорок. Кіркор — сорок мечоў. Не выключана, што падобная вайсковая адзінка была ў татарскай арміі. Найстарэйшы даследчык татараў А. Мухлінскі згадвае, што ў Крыме, каля Бахчысарая, быў замак Кіркір ці Кіркор, у якім, маўляў, была рэзідэнцыя хана Менглі-Гірэя (1480—1516), дзе апошні прымаў паслоў з Вялікага княства. Падобных сугучных назваў вельмі шмат не толькі ў цюркамоўных краінах, але і на тэрыторыі ВКЛ. Слова кірка азначае матыка, прозвішчы Кіркін, Кіркіла сустракаюцца ў летувісаў, вёска Кірклішкі ёсць пад Ашмянамі. У нямецкай мове Кірке азначае храм, які, дарэчы, вельмі падобна гучыць на дацкай, шведскай, фінскай і эстонскай мовах. Кіркапіс у перакладзе з літоўскай мовы — могілкі.

На карысць татарскага паходжання Кіркораў сведчаць у першую чаргу даследчыкі гісторыі і генеалогіі татараў А. Мухлінскі і Ст. Дзядулевіч. Іхні тэзіс грунтуецца ў асноўным на тым, што талмачамі (перакладчыкамі) у розных пасольствах і дыпламатычных місіях ВКЛ на ўсходзе і поўдні звычайна былі літоўскія татары. Па-другое, Міхал Кіркор у 1790 г. быў палкоўнікам першага палку літоўскай лёгкай кавалерыі ВКЛ, які, заўважым, складаўся пераважна з літоўскіх татараў. Па-трэцяе, Дзмітры Кіркор у сваёй палітычнай дзейнасці ўжываў псеўданім Татар (1897). Апошняе магло быць проста пад уплывам паданняў, якія друкаваў у сваіх працах Адам Кіркор. Наконт першага і асноўнага тэзіса аб татарскім паходжанні роду мусім заўважыць, што яшчэ пры нашым каралі Жыгімонце Старым спецыяльна адбіралі і рыхтавалі маладых прадстаўнікоў шляхты для ўдзелу ў дыпламатычных місіях, у тым ліку і ў галіне валодання замежнымі мовамі. Пры гэтым не абавязкова трэба было быць татарынам. Таму сёння можна паставіць пад сумненне татарскае паходжанне Кіркораў. Заўважым, што ніводны дакумент XVI ст. не называе Кіркораў татарамі. З гэтага вынікае, што ўжо тады яны былі хрысціянскага веравызнання.

Нягледзячы на тое, што род Кіркораў быў вельмі разгалінаваны, усе прадстаўнікі карысталіся ўласным гербам «Кіркор». Як сведчыць В. Каяловіч, ужо Павел Кіркор у XVI ст. меў пячатку з гэтым гербам. Апошні ўяўляе харугву кшталту гербу Радван, якая абাপіраецца на апору ў выглядзе друкаванай кірылічнай літары П. Звычайна гэтая выява размяшчаецца на чырвоным шчыце, на версе якога — рыцарскі шлем са шляхецкай каронай, пад якой тры страусаваыя пяры. Адзначым, што герб вельмі рэдкі і акрамя Кіркораў ім карыстаўся яшчэ адзін род Кісарэўскіх. Апошні, паводле Т. Урускага, з’яўляецца адгалінаваннем роду Кіркораў і атрымаў сваё прозвішча ад родавага маёнтка Кісарэва на Полаччыне.

Прапастай роду і старэйшага адгалінавання Кіркораў лічыцца баярын Павел Кіркор, які служыў талмачом у каралеўскіх пасольствах да крымскага хана. Згаданы Павел атрымаў 28 красавіка 1568 г. у Гародні ад вялікага гетмана і дзяржаўцы магілёўскага Рыгора Хадкевіча дванаццаць служб пустых у Сухарах ці Сухарэвічах, як часам гаворыцца ў дакументах, у Магілёўскай эканоміі (цяпер Магілёўскі раён), да якіх надаваліся 22 падданыя. За гэта ён

адпаведна быў абавязаны падчас вайны выставіць трох узброеных вершнікаў. 30 лістапада 1569 г. Павел

Кіркора атрымаў падцвярдзальны каралеўскі прывілей на гэтае ўладанне ад Жыгімонта-Аўгуста. У прывілеі адзначаецца, што ён доўгі час быў на каралеўскай службе, пабываў у шмат якіх замежных краінах і ведаў розныя мовы, у прыватнасці, турэцкую, татарскую, балгарскую, сербскую і італьянскую. Акрамя гэтага адзначаецца, што ён браў удзел у вайне з Масквой, у бітве за Смаленск у 1568 г. пад кіраўніцтвам Філона Кміты-Чарнабыльскага, затым у гэтым жа годзе пад кіраўніцтвам пана Шалухі, старасты крычаўскага, удзельнічаў у паходзе ў Смаленскую зямлю, дзе вельмі добра сябе праявіў і прывёў шмат палону, у тым ліку дзяцей баярскіх, якіх падараваў каралю. У 1580 г. Павел атрымаў прывілей на тры азёры Рудкава за Острскім замкам у Чэрняхоўскай воласці. Павел памёр перад 1592 г.

Сын Паўла Ян, зямлянін павету Аршанскага, згадваецца ў актах Магілёўскага магістрата за 1579 г. у якасці сведкі. Ян і Зміцер Кіркора зафіксаваны сярод шляхты магілёўскага замкавага прысуду ў інвентары за 1604 г. 17 кастрычніка ён атрымаў падцвярдзальны каралеўскі прывілей ад Жыгімонта III на маёнтак Сухары, у 1620 г. набыў вёску Канюхова над ракой Асянкай у Мсціслаўскім ваяводстве ў Яна Максімавіча Еўпатовіча. У 1635 г. ён атрымаў лібертацыю на вызваленне ад падаткаў на дом у Магілёве (верагодна, на яго імя атрымала ягоная жонка). Разам з жонкай Магдаленай Пашкоўскай меў чатырох сыноў — Астафія, Аляксандра, Яраша і Паўла.

Павел, зямлянін Аршанскага павета і Мсціслаўскага ваяводства, атрымаў частку бацькоўскіх уладанняў у Аршанскім павеце (Сухары) і маёнтак Канюхова, якія пакінуў свайму сыну Стэфану і пляменніку Яну, сыну Аўстафія. Павел пад кіраўніцтвам Януша Скуміна-Тышкевіча, ваяводы мсціслаўскага, удзельнічаў у вайне са шведамі ў Інфлянтах у 1625 г. У 1633 г. пад камандаваннем Аляксандра Гансеўскага, ваяводы Аляксандра Смаленскага абараняў Смаленск ад маскоўскіх войск Шэйна, у 1654 г. абараняў Мсціслаў ад маскоўскіх войск, дзе і трапіў у палон, адкуль вярнуўся на бацькаўшчыну толькі ў 1665 г., дзе і памёр праз год.

Ягоны сын Стэфан меў справу ў 1667 г. з Галынскім у сувязі з нападам на маёнтак Канюхова. У 1671 г. ён разам са сваім родным братам Самуілам Кіркора прадаў шляхцічам Чарэйскім часткі маёнткаў у Белай Дуброве, Асаўцы і Ліпаўніцы ў Аршанскім павеце. Разам з жонкай Хрысцінай Асецімскай пакінуў

дзяцей: дачку Палонію і сына Мацея. Апошні быў уладальнікам спадчыннага маёнтка Канюхова. У 1700 г. Мацей падпісаў ладум (ухвалу) шляхты Мсціслаўскага ваяводства. Падчас Паўночнай вайны ў 1707 г. даставіў правіант у Полацк для войскаў расейскага цара Пятра I. Другі раз Мацей быў жанаты на Канстанцыі Гінбут, з якой меў сыноў Яна і Караля, апошні з якіх меў шэраг судовых спраў наконт маёнтка Канюхова (1752, 1758, 1759 гг.). Дадзены маёнтак ён пакінуў сваім сынам ад жонкі Марцыяны Асецімскай Францу, Юзафу і Мікалаю, якія падзялілі спадчыннае ўладанне 21 лютага 1801 г. Прычым Мікалай, сын Караля, адрокся ад сваёй часткі бацькоўскага маёнтка Канюхова на карысць брата Франца. Гэты ж Мікалай быў жанаты на Вінцэнце Фабрыцыуш і пакінуў дачку Юзафату і сына Караля. У 1832 г. Мікалай ужо не жыў.

Караль, сын Мікалая, нарадзіўся ў 1784 г., быў жанаты на Тэклі, дачцы Марка і Анэлі Валадковічаў. Ад сваёй жонкі Караль атрымаў у пасаг двух сялян. У 1842 г. ён, будучы ўжо ўдаўцом, валодаў маёнткам Грынеўшчына ў Клімавіцкім павеце, які папярэдне належаў ягонаму стрыечнаму брату Базылю Францавічу Кіркору з 10 сялянамі і 13 сялянкамі. У 1845 г. ён валодаў ужо 35 падданымі, але ў 1864 г. застаўся без ніякага маёнтка. Караль пакінуў дзяцей: дачку Тэклю, якая нарадзілася ў 1824 г., сыноў Аляксандра, які быў ахрышчаны 5 красавіка 1813 г., і знакамітага Адама Ганорыя. Аляксандр, калежскі сакратар, у 1842 г. працаваў у Маскоўскім праўленні IV акругі шляхоў зносін і казённых будынкаў, памёр у Маскве ў 1877 г. Заўважым, што менавіта пры Карале дадзенае адгалінаванне роду Кіркораў было прызнана ў дваранстве Расейскай імперыі з аднясеннем да 6-й часткі (18.02.1832 г. Адам Ганорыя Кіркора быў далучаны да свайго роду) пастановай Магілёўскага дваранскага дэпутацкага сходу 30.07.1814 г., а затым зацверджана Сенатам 16.09.1835 г.

Пэўна, самай вялікай да сённяшняга дня загадкай з'яўляюцца даты нараджэння і хросту сына Караля Адама Ганорыя. І гэта пры тым, што ягоная хросная метрыка ў нашым стагоддзі друкавалася ўжо тры разы. Тут нельга не прыгадаць публікацыю Я. Янушкевіча ў апошнім мінулагаднім нумары ЛіМа «Тэстамент Адама Кіркора». Але ўсё па парадку. Усе беларускія энцыклапедычныя выданні, у тым ліку «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі» і «Беларускія пісьменнікі» даюць наступную дату нараджэння даследчыка — 21 студзеня 1818 г.

або 1819 г. Я. Янушкевіч у сваім артыкуле піша, што Станіслаў Кіркор у кнізе, прысвечанай Адаму Кіркору «Мінулае памірае двойчы: Праўдзівая аповесць» (Кракаў, 1978), дае дату хросту Адама Ганорыя 14 студзеня 1819 г. У сваёй кнізе аўтар выражае падзяку шэрагу даследчыкаў, у тым ліку і доктару Малгажаце Стальзман, якая ў 1973 г. надрукавала хросную метрыку Адама Кіркора. Заўважым, што гэты ж аўтар у кнізе «Кіркору літоўцы», якая выйшла ў 1974 г. у Лондане, дае іншую дату хросту Адама Ганорыя — 18 студзеня 1819 г. Пры гэтым Я. Янушкевіч згадвае, што гэтую хросную метрыку ў 1930 г. надрукаваў даследчык М. Бранштэйн і там таксама дата 14 студзеня 1819 г. У 1996 г. гісторыкам і археолагам Л. Аляксеевым упершыню была надрукавана хросная метрыка Адама Кіркора ў перакладзе на расейскую мову паводле публікацыі М. Стальзман. Нам падаецца вартым цалкам прывесці гэты дакумент. «Двор Сливин были Мсціслаўскі павет Магілёўскай губерні (цяпер Манастыршчынскі раён Смаленскай вобл. — З. Я.) 1819 года, генваря 1-го дня, я, иеромонах Кармелитского ордена, настоятель Мазыкского костела Лука Барщевский, окрестил младенца именем Адам, сына благородных супругов Карла Киркора и матери Тэкли, урожденной Волковичевой (правільна — Валадковічавай — З. Я.). Восприемниками при крещении были г. Адам Голынский с госпожою Фаустиною Статкевичевой... Подписи (ксендза, секретаря, столоначальника)». Нельга выключыць магчымасць элементарнай абдрукоўкі, але ў выніку мы маем тры даты хросту Адама — 1, 14, 18 студзеня 1819 г.

Выклікае пэўныя пытанні і дата нараджэння Адама Ганорыя, прыведзеная ў ягоным тэстаменте, фрагментарна надрукаваная ў матэрыяле Я. Янушкевіча: «1818. Нарadzіўся я 24 снежня 1818 г. у Сьлівіне Мсціслаўскага пав. Магілёўскай губ. з айца Караля і маткі Тэклі з Валадковічаў...». Рэч у тым, што дата 24 снежня 1818 г. павінна была быць пададзена па старому стылю (дарэчы, гэта не адзначае аўтар публікацыі), як гэта было прынята ў Расейскай імперыі. І дадаўшы да яе 12 дзён, атрымоўваем дату 5 студзеня 1819 г. І яшчэ адна заўвага да перакладу дадзенага дакумента. У беларускай мове слова айцец азначае святар, таму ў дадзеным кантэксте павінна быць слова бацька.

Аўтару пашанцавала знайсці экстракт (копію) хроснай метрыкі А. Кіркора (гл. ілюстрацыю). Яна захоўвалася ў фондзе Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі, які налічвае больш

за 55 тыс. спраў, пад назвай «Копіі і выпіскі з Метрычных кніг па дэканатах Магілёўскай губерні». Звычайна ў падобных справах захоўваецца некалькі асобных выпісаў альбо экстракты метрык з некаторых касцёлаў. Таму зразумела, што яна, як і многія іншыя дакументы з няпэўнымі і недакладнымі назвамі не прыцягвала ўвагу даследчыкаў. Варта адзначыць яшчэ адзін вельмі істотны момант, які адштурхоўваў ад дадзенай крыніцы — гэта яе мова — лаціна. Апошняю невыпадкова называюць «мёртвай». Вось яе пераклад:

Год ад Радства Хрыстова 1819

Студзень

двор
Слівін

Год ад Радства Хрыстова тысяча васемсот дзевятнаццаты дня чатырнаццатага студзеня. Я, айцец Лукаш Баршчэўскі, кармеліт куратар касцельнай парафіі Мазыкінскай ахрысціў дзіця і даў імя Адам сыну бацькоў шляхетнага роду Карла Кіркора і жонкі яго Тэклі з роду Валатковічаў. Кумамі былі шляхетны Адам Галынскі і шляхетная Фаустына Галкевічава.

Адам
Кіркор

Мяркуючы па тэксту дакумента, гэта, відаць, тая самая копія хроснай метрыкі, якую друкавалі Бранштэйн, Стальзман і Аляксееў. Такім чынам, цяпер мы з поўнай упэўненасцю можам лічыць дату 14 студзеня 1819 г. па старому стылю датай хросту Адама Ганорыя. Адпаведна, па

новаму стылю гэта 26 студзеня. Тут нельга не заўважыць яшчэ адну памылку ў перакладзе, надрукаваным Аляксеевым — няправільна расчытанае прозвішча хроснай Адама Кіркора — Фаустыны Галкевічавай. Да гэтага трэба дадаць, што ў арыгінале няма слова «іераманах» у дачыненні да святара Лукаша Баршчэўскага. Адзінае, што яшчэ можна ставіць пад сумненне ў нашым перакладзе, гэта адценні ў зваротах да бацькоў і хросных, напрыклад, шляхетны, ганаровы, уроджаны, пан, пані, паненка, што звязана з лацінскімі скаротамі ў тэксце — MD, GD і інш.

Вось такім чынам выглядае кароткі радавод Адама Ганорыя Кіркора — прадстаўніка старажытнабеларускага шляхецкага роду, складзены на падставе апошніх архіўных пошукаў.